

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ВНЗ

Раїса Шулигіна
Київ

У статті здійснено аналіз наукових підходів щодо порушеної проблеми, розглянуто особливості соціалізації студентської молоді та соціально-психолого-педагогічні умови їх успішної соціалізації в процесі навчання у вишій, окреслено перспективу вирішення задач соціального та особистого самовизначення майбутнього фахівця освітньої сфери. Джерельна база складена з 10 найменувань.

Ключові слова: соціалізація, професійна соціалізація, особистість, молодь, студентська молодь, освітній простір ВНЗ, педагогічна взаємодія, соціум, суспільство.

Трансформація суспільних відносин в Україні, певною мірою, довгий час характеризувалася першочерговою увагою до економічних та політичних аспектів функціонування держави. За таких умов проблеми соціалізації не потрапляли у перелік питань, які мали пріоритетний характер у вітчизняній державній та громадській практиці. Не стали винятком і питання удосконалення особистості, її творчого розвитку, активності, загальної і професійної підготовки, прилучення до соціального буття – це питання пов'язані з процесом соціалізації студентської молоді.

Соціалізація людини – процес тривалий і дуже складний. З одного боку, будь-яке суспільство, що на кожному етапі свого розвитку виробляє певну систему соціальних і моральних цінностей, свої ідеали, норми і правила поведінки, перш за все зацікавлене в тому, щоб кожна людина, сприйнявши і засвоївши їх, змогла жити в цьому суспільстві, стати його повноцінним членом. З іншого боку, на формування особистості великий вплив мають різноманітні стихійні, спонтанні процеси, які відбуваються у житті. Тому сумарний

результат таких цілеспрямованих і стихійних впливів не завжди передбачуваний і не завжди відповідає інтересам суспільства [3].

Аналіз наукової літератури переконує в тому, що проблема професійного становлення особистості знаходить своє вирішення шляхом виявлення передумов розвитку професіонала, виокремлення об'єктивних і суб'єктивних чинників досягнення вершин професіоналізму, актуалізації ролі спілкування у вирішенні проблем оптимізації спільної взаємодії (А. Деркач, М. Савчин, Н. Чепелєва, Л. Орбан-Лембрик та інші), зокрема в освітньому середовищі. Дослідження свідчать, що великий пласт наукових розробок вчених лежить у площині розкриття концептуальних положень на предмет вузівської підготовки майбутнього спеціаліста (С. Максименко, Л. Пілецька, О. Гринчук, Л. Кондрашова, М. Корнєв, М. Пірен, В. Циба, Г. Юркевич), прогнозування професійної діяльності випускника вузу (Л. Міщиха, Н. Пов'якель, С. Терещук, Ю. Трофімов та інші).

Однак, якщо проблема професійної підготовки майбутніх спеціалістів успішно розробляється вченими, то психолого-педагогічні особливості соціалізації як чинника становлення майбутнього фахівця вивчені ще недостатньо. Водночас на етапі професійної підготовки майбутнього професіонала освітньої сфери узагальнюються, кристалізуються під якісно новим кутом зору особливості професійної соціалізації молодого людини.

Метою даної статті є виявлення і аналіз особливостей професійної соціалізації студентської молоді в освітньому просторі вищого навчального закладу (у подальшому – ВНЗ).

У педагогіці процес соціалізації розглядається у зв'язку з розумінням суті виховного процесу. Основними його учасниками у ВНЗ є студенти і викладачі, які забезпечують формування особистості. У процесі життєвої взаємодії під впливом соціальних залежностей, різних впливів виховного характеру в студентів створюється уявлення про світ, формуються навички діяльності, принципи поведінки, розвиваються психічні якості особистості, що сприяє їх підготовці до участі в суспільному житті.

На тлі зростаючої конкуренції освітніх послуг, загострення демографічної ситуації в країні підвищується значущість професійного вибору студентів, потягу до самовираження та реалізації свого потенціалу. Свідоме визначення майбутньої професійної діяльності може стати підґрунтям для успішної соціалізації студентів у період навчання. Реалізація цього напряму можлива в межах побудови інтегрованої багаторівневої системи освіти.

Отже, удосконалення процесу соціалізації має стати одним з першочергових завдань ВНЗ [1].

Варто зазначити, що студентський вік – це сенситивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини як особистості. До них належать: формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця; розвиток професійних здібностей як передумова подальшої самостійної професійної творчої діяльності; становлення інтелекту і стабілізація рис характеру; перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією. Тобто, під час навчання у ВНЗ відбувається соціалізація студента як особистості [2].

Процес соціалізації студентської молоді надзвичайно складний і суперечливий. Особливий, як науковий, так і практичний інтерес цей процес представляє в межах окремої соціальної організації – певного вищого навчального закладу, який маючи власне специфічне інституціональне середовище впливає на перебіг цього процесу, створюючи свої унікальні умови.

Безперечним є те, що інституціональна субкультура педагогічного ВНЗ, специфіка його соціально-психолого-педагогічного мікроклімату, впливають на процес соціалізації студентства. Пріоритетний вплив на це явище здійснює освітній простір ВНЗ у всій сукупності власних складових. Вагому роль в соціалізації молоді людини має також і практика виховної, самоорганізаційної діяльності студентської спільноти тощо.

Поняття «соціалізація» має комплексний характер і розглядається у філософії, соціології, психології, педагогіці та в інших царинах наукового

знання. Уперше поняття «соціалізація» з'явилося наприкінці XIX ст. в американській та французькій соціології, зокрема в роботах американського соціолога Ф. Гіддінгса та французького соціолога Г. Тарда [10, с. VI].

За Г. Тардом, соціалізація – це основний процес взаємодії свідомості окремої людини з існуючими віруваннями, переконаннями, розуміннями бажань і намірів, які породжені суспільством. Учений зауважував, що головним механізмом соціалізації (входження людини у суспільство) є наслідування, що регулюється суспільством через систему освіти (навчання і виховання), сім'ю, громадську думку й інші соціальні інститути. Г. Тард у соціалізації вбачав не лише стабілізуючий суспільний механізм і можливості забезпечення розвитку суспільства. Завдання освіти і виховання полягає у створенні передумов та умов для розвитку творчості людини, яка виникає в її індивідуальній свідомості як процес взаємодії людей у суспільстві [10, с. VI–XI]. Погляди Г. Тарда позначилися на розумінні процесу соціалізації відомим американським соціологом Ф. Гіддінгсом, який, на думку деяких учених, уперше ввів поняття “соціалізація” в 1887 р. у праці «Теорія соціалізації» і вжив його у значенні, близькому до сучасного, – «розвиток соціальної природи або характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя».

У визначення сутності процесу соціалізації, особливостей його структури зробили вагомий внесок вчені: Б. Ананьєв, В. Барулін, Л. Віготський, Е. Дюркгейм, І. Кон, Л. Леонтьєв, А. Мудрик, Л. Подоляк, Т. Парсонс, С. Рубінштейн, П. Сорокін та інші. Всі вони відзначають соціалізацію як процес приєднання, інтеграції особистості в суспільство, людство, оскільки суспільство зацікавлене у тому, щоб його громадяни зуміли активно набути суспільного досвіду, цінностей (мови, звичаїв, традицій тощо).

Професійне становлення особистості можна розглядати як процес, що триває протягом всього життя та має свої особливості на кожному окремому етапі професійного шляху. Особливо тісно взаємопов'язані ці два процеси на первинному етапі занурення молодого людини у професійне середовище, коли відбувається життєве та професійне самовизначення. На кожній стадії

професійного становлення існують певні цілі та завдання, які відповідають суспільним вимогам, реалізуються згідно цих вимог та у відповідності до власних потреб, інтересів, ціннісно-мотиваційних орієнтирів, особистісних властивостей тощо.

Протягом студентського періоду відбувається професійна соціалізація молодої людини – процес занурення у професійне середовище, засвоєння правил, норм та вимог професійної діяльності. Як зазначає Є. Климов, людина стає на шлях прихильності до професії та її засвоєння (стадія адепта професійної діяльності) [7, с. 419]. І. Грицюк зауважує, що процес професійної соціалізації передбачає особистісну активність, оскільки взаємодія та вплив на систему соціальних зв'язків та відносин вимагає прийняття певного рішення і включає в себе набір характеристик, таких як цілеутворення, мобілізацію суб'єкта діяльності, побудову стратегій діяльності [5, с. 93]. Слід також враховувати специфіку студентства, як соціальної та вікової категорії. Саме в цей час активно розвиваються моральні почуття, визначаються життєві цілі та перспективи, відбувається переорієнтація цінностей, формуються та міцніють особистісні риси, засвоюються нові соціальні ролі, посилюється прагнення особистого успіху та досягнення власних цілей, пов'язаних із сферою навчальних та професійних інтересів. Важливо зазначити, що у молодій людини виокремлюється та відшліфовується індивідуальний стиль міжособистісної взаємодії з одногрупниками, викладачами, на якому в подальшому ґрунтується особлива професійна взаємодія [4, с. 110].

В науковій літературі виділяють наступні етапи соціалізації студентської молоді:

1. *Етап загальної соціалізації* – формування і закріплення основних соціальних і психологічних цінностей (трудових, моральних, естетичних, політичних, правових, екологічних, сімейних).

Система ціннісних орієнтацій посідає важливе місце у структурі професійного потенціалу студента. Саме ціннісні орієнтації лежать в основі мотивів діяльності і тісно пов'язані з бажаннями, емоціями, інтересами,

почуттями індивіда. Ціннісні орієнтації є основою формування ставлення до себе, до інших людей, до оточуючого світу. Цінності забезпечують вибіркоче ставлення особистості до матеріальних і духовних благ, ідеалів, чинять вплив на визначення місця особистості в суспільстві, а також на вибір референтної групи. Несформованість ціннісних орієнтацій породжує внутрішні протиріччя, конфлікти, наслідком чого є невизначеність життєвої позиції, непослідовність дій у процесі досягнення мети.

2. *Етап професійної соціалізації* – засвоєння людиною тої чи іншої професії, здобуття специфічного рольового знання, коли роль пов'язана з розподілом праці.

Свідомість сучасного студента надзвичайно суперечлива: з одного боку, має місце висока індивідуальна, колективна та масова активність у суспільному житті, енергійність, діловитість; а з іншого – страх, конформізм, нездатність протистояти та успішно пристосовуватись до мінливих соціальних умов життя.

ВНЗ – це інститут соціалізації особистості студента, пов'язаний з фаховим вибором людини, поглибленням її світогляду і остаточним закріпленням фахової соціальної ролі.

Успішна соціалізація в процесі навчання у виші визначається наступними умовами: включенням індивідів у розвивальні ситуації та активуюче середовище; відкритістю молодих людей у процесі спілкування та формування їх компетентності; проживання нового особистісного досвіду; процесом самоаналізу і самооцінки своєї діяльності; саморегуляції своїх переживань і діяльності [8, с. 236-237].

Орієнтація на особистість в процесі навчання покликана забезпечити створення адекватного для особистісного і творчого зростання студента середовища спілкування, що сприяє розвитку професійної майстерності майбутнього фахівця. Провідними цінностями повинні стати не засвоєння норм поведінки і вмінь, а гуманність взаємовідносин, свобода прояву власного Я, культивування індивідуальності, усвідомлена правова культура поведінки, творче самовираження.

Умовою підготовки та виховання професіоналів є така система безперервної освіти, процес якої охоплює людину на протязі всього її соціального життя: від початку її прилучення до сучасної культури через набуття загальної і спеціальної освіти до розвитку рефлексивних здібностей, творчих можливостей, що забезпечують вдосконалення професійної майстерності.

У процесі навчання, на нашу думку, важливо створити психологічно-педагогічні умови для самореалізації індивідуальності студента в майбутній професійній діяльності, самостійного культивування професійної майстерності, творчого розвитку особистості, збагачення знань через обмін досвідом у процесі спілкування із спеціалістами, поглиблення професійної рефлексії.

Отже, соціальне середовище студентської молоді – це цілісна єдність соціально-психолого-педагогічних умов, у яких:

- відбувається набуття соціального досвіду, засвоєння певних норм, властивих суспільству цінностей, способу життя;
- молодь знаходить своє покликання, обирає способи самовираження, самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення, самореалізації.

Студентська молодь знаходиться на порозі вступу в самостійне трудове життя. Для нього набувають особливої актуальності фундаментальні задачі соціального та особистого самовизначення, як визначення себе та свого місця в дорослому світі.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки:

1. Дослідження соціалізації особистості в різних країнах світу ведеться у найрізноманітніших напрямках. Результатом цих досліджень стала велика кількість емпіричних даних, що підкреслює надзвичайну складність порушеної проблеми.

2. Вивчення питання статево-рольової, сімейної, професійної соціалізації кожної конкретної особистості й студентської молоді потребує більшої уваги з боку науковців на предмет поглибленого вивчення.

3. Проблеми професійної соціалізації майбутніх фахівців в освітньому середовищі вищого навчального закладу, з позиції засвоєння ними існуючих професійних норм, правил, цінностей і форм поведінки, а також їх впливу на життя молоді людини потребують обґрунтування.

4. Залишаються відкритими питання про конкретні соціально-педагогічні дії стосовно студентської молоді, а також організаційні та управлінські механізми щодо їх вирішення.

Література:

1. *Бірюкова Т. Ф.* Болонський імператив підготовки майбутніх менеджерів: Автореф. дис. ... к. філос. н.: 09.00.10 [Електронний ресурс] / Т. Ф. Бірюкова // АПН України, Ін-т вищої освіти. – К., 2006. – 20 с.
2. *Виноградова В.* Проблеми соціалізації студентської молоді / Вікторія Виноградова. – К.: Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua>
3. *Галус О. М.* Соціалізація особистості: сутність, концептуальні підходи у наукових теоріях, напрямках, школах / О. М. Галус. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
4. *Гребінь Н. В.* Ціннісно-мотиваційні особливості професійної соціалізації студентів-психологів, схильних до маніпуляції у міжособистісних стосунках / Н. В. Гребінь // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. – К., 2010. – Т. XIII. – Ч. 3. – С. 109-115.
5. *Грицюк І. М.* Мотиваційний простір професійної соціалізації майбутніх фахівців-психологів / І. М. Грицюк // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. – К., 2009. – Т. XI. – Ч. 1. – 620 с.
6. *Жоголева О. Р.* Современный процесс социализации студенческой молодежи / О. Р. Жоголева // Социально-экономические проблемы

- трансформационной экономики: Сб. материалов. – Тюмень: Вектор Бук, 2006. – Вып. 3. – С. 217-220.
7. *Климов Е. А.* Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов-на-Дону, 1996. – 512 с.
 8. *Крисюк Г. Я.* Психологічні особливості соціалізації студентської молоді / Г. Я. Крисюк // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. – К., 2009. – Т. XI. – Ч. 1. – 620 с.
 9. *Савченко С. В.* Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в поза навчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : Автореферат дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05 / С. В. Савченко // Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Л., 2004. – 42 с.
 10. *Тард Г.* Социальные этюды / Габриель Тард. – СПб., 1902. – С. VI–XI.

В статье осуществлён анализ научных подходов относительно затрагиваемой проблемы, рассмотрены особенности социализации студенческой молодёжи и социально-психолого-педагогические условия их успешной социализации в процессе обучения в вузе, определена перспектива решения задач социального и личностного самоопределения будущего специалиста образовательной сферы. Количество источников – 10.

Ключевые слова: социализация, профессиональная социализация, личность, молодёжь, студенческая молодёжь, образовательное пространство ВУЗа, педагогическое взаимодействие, социум, общество.